

АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ КАПІТАЛІЗАЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто сучасний стан та тенденції розвитку аграрних підприємств Житомирської області. На основі аналізу і оцінки джерел формування капіталу з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду виокремлено методологічні підходи щодо управління процесами капіталізації аграрних підприємств з метою забезпечення їх економічної стійкості.

Постановка проблеми

У контексті сталого розвитку аграрних підприємств важливим стрижнем їх діяльності постає питання нагромадження капіталу. Вирішення даної проблеми вимагає розробки та впровадження нових і нестандартних підходів щодо стратегії управління нагромадженням капіталу, а окрім того, вирішення його ефективного використання. Натомість, вирішення даних проблем полягає у оптимізації структури капіталу, що згенерує якомога найкращі економічні показники діяльності підприємств.

Актуальність теми дослідження обумовлюється невирішеністю багатьох проблем теоретичного та методичного характеру, пов'язаних з капіталізацією підприємств, зокрема, ефективністю управління капіталом та активами аграрних підприємств. Проблемою вітчизняних аграрних підприємств є те, що, з однієї сторони, низький рівень їх капіталізації обмежує можливості їх розвитку, а з іншої, для підвищення рівня їх капіталізації не використовуються переваги, що забезпечуються впровадженням багатовекторних механізмів прирощення капіталу.

Забезпечення якісних трансформацій в аграрному секторі неможливе без поступового нагромадження капіталу підприємств як на простій, так і на розширеній основах. Даний процес уже має різні прояви, які необхідно враховувати у ході подальших трансформацій в аграрному секторі України.

Аналіз останніх досліджень

У вітчизняній економічній науці проблема капіталізації сільськогосподарських підприємств та їх об'єднань в умовах ринкової трансформації аграрного сектора є предметом досліджень багатьох відомих економістів-аграрників. Вивченню закономірностей відповідних процесів присвячено роботи В.Г. Андрійчука, В.М. Гейця, М.Я. Дем'яненка, М.В. Зубця, М.А. Козоріз, О.Я. Побурка, П.Т. Саблука, М.Й. Хорунжого, В.В. Юрчишина та інших вітчизняних економістів. На законодавчому рівні за роки становлення ринкової економіки в Україні вирішено ряд питань управління процесами капіталізації, формування внутрішніх джерел фінансування підприємств та залучення зовнішніх. Проте, ряд питань методології,

методів і форм здійснення капіталу, процесів капіталізації аграрних підприємств вимагають додаткового вивчення і розробки.

Об'єкт та методика досліджень

Об'єктом дослідження є процес капіталізації фінансових ресурсів аграрних підприємств та їх об'єднань.

Системний метод наукового пізнання дозволив розглянути і проаналізувати явища та процеси розвитку капіталізації у взаємозв'язку та взаємозалежності, а прийоми абстрактно-логічного методу, зокрема, методи індукції і дедукції, аналізу і синтезу та співставлення явищ – здійснити систематизацію окремих понять, виявити джерела формування капіталу, сформулювати висновки і пропозиції.

Результати досліджень

Серед предметів діяльності, засобів і важелів, інших атрибутів діяльності підприємств, важливе місце займає капітал. Розвиток і функціонування підприємства в умовах ринкової економіки не можливі без примноження власного капіталу, залучення його ззовні, організації ефективного використання, тобто без постійного управління процесами капіталізації.

Наразі спостерігається зростання інтересу як вітчизняних, так і зарубіжних науковців до сутності та значення капіталізації підприємств. Андрійчук В.Г. у своїх працях досліджує суть, напрями, механізми здійснення капіталізації та розкриває мотиви її здійснення. Вчений розглядає дане поняття як процес формування капіталу шляхом капіталізації власних доходів сільськогосподарських товаровиробників, емісії цінних паперів, залучення банківських та комерційних кредитів, вливання капіталу з інших сфер національної економіки та руху капіталу всередині галузі від менш ефективних власників до ефективніших [1, с. 11].

Внаслідок низького рівня капіталізації вітчизняні аграрні підприємства досить часто стають легкими об'єктами для поглинання. Крім цього, обмежуються їх конкурентний потенціал, можливості інноваційного розвитку. Визначальне завдання капіталізації сільськогосподарських підприємств полягає у створенні адекватних економіко-організаційних і соціальних умов для відтворення на розширеній основі. Необхідними умовами капіталізації є безперервність і незворотність зазначеного процесу; паритетна та еквівалентна система відносин із усіма суб'єктами ринку; розвиток бізнес-інфраструктури; державна підтримка товаровиробників.

Світова та вітчизняна економічна думка переконує, що домінуючу роль капіталізації має відіграти капіталізація власних прибутків аграрних підприємств, за сценарієм якої відбувається трансформація прибутку у додатковий капітал. Вітчизняний досвід переконує у неможливості підприємств здійснення капіталу у заданих масштабах за рахунок власних прибутків та, на жаль, забезпечення їх подальшого розвитку.

Враховуючи неможливість забезпечувати задану потребу в капіталі за рахунок власних джерел, аграрні підприємства вимушені залучати банківські

кредити та використовувати інструменти фінансового лізингу. Це може призвести до часткової втрати економічної самостійності, натомість, залучення позикових коштів забезпечить зростання обсягів господарської діяльності завдяки можливості придбання найбільш необхідних додаткових виробничих активів у період сприятливих економічних умов. Це дасть можливість отримати додаткові економічні вигоди.

Головною метою діяльності будь-якого підприємства в умовах ринку є прибуток. Саме за рівнем прибутку, тенденцією зростання або зниження цього показника можна оцінити ефективність господарської діяльності й рівень капіталізації підприємства (табл. 1).

Таблиця 1. Фінансові результати господарської діяльності аграрних підприємств

Показники	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2011 р. у % до 2007 р.
Кількість прибуткових підприємств, од.	249	233	158	196	235	94,4
Отримано прибутку, тис. грн	109500	142460	118142	225473	305878	в 2,8 р.
Кількість збиткових підприємств, од.	188	176	203	185	131	69,7
Отримано збитку, тис. грн	27779	42626	62865	58067	103234	в 3,7 р.
Фінансовий результат від господарської діяльності, тис. грн	81721	99834	55277	167406	202644	в 2,5 р.

Джерело: розраховано за даними Головного управління агропромислового розвитку обласної державної адміністрації Житомирської області.

Чисельність сільськогосподарських підприємств області у період 2007–2011 рр. змінювалася без чіткої тенденції. Починаючи з 2007 р., у Житомирській області спостерігається скорочення чисельності сільськогосподарських підприємств. Це пояснюється укрупненням деяких підприємств шляхом поглинання менш економічно стійких і нерентабельних, а також згортанням діяльності ряду господарств.

Протягом досліджуваного періоду питома вага прибуткових підприємств у структурі сільськогосподарських підприємств Житомирської області поступово зростала від 57,0 % у 2007 році до 64,2 % у 2011. Збільшувалася також сума прибутку, яка досягла свого найвищого значення у 2011 р. (305878 тис. грн), що в 2,8 раза більше у порівнянні з 2007 р. Питома вага збиткових підприємств з роками знижується, натомість, на превеликий жаль, відбувається збільшення суми збитку на 75455 тис. грн, або у 3,7 раза. Оскільки збиткові підприємства

мають звужені можливості капіталізації, постає необхідність зосереджувати увагу на залученні капіталу за рахунок зовнішніх джерел.

Впродовж останніх років загальна сума потенційних фінансових ресурсів здійснення капіталізації аграрних підприємств Житомирської області поступово збільшувалася. Причини зростання вартості капіталу сільськогосподарських підприємств можуть бути виявлені шляхом аналізу складу, розміру та структури джерел його формування (табл. 2).

Таблиця 2. Потенційні фінансові ресурси капіталізації аграрних підприємств, тис. грн

Показники	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2011 р. у % до 2007 р.
Прибуток, що капіталізується	109098	139088	114350	225066	290477	в 2,7 р.
Внески учасників до капіталу	26804	25309	62712	53939	59419	в 2,2 р.
Безкоштовно отримані активи	176	-	-	2823	6426	в 36,5 р.
Банківські кредити	110083	163494	22300	44000	108004	98,1
Бюджетне фінансування регіональних програм	99531	114634	57193	33801	26249	26,4
Державні дотації	60076	81037	41351	20903	14170	23,6
Державні дотації за рахунок ПДВ	38164	37863	33263	38378	1101	2,9
Усього фінансових ресурсів	443932	561425	331169	418910	505846	113,9

Джерело: розраховано за даними Головного управління агропромислового розвитку обласної державної адміністрації Житомирської області.

Складові елементи фінансових ресурсів капіталізації сільськогосподарських підприємств Житомирської області протягом досліджуваного періоду змінювали свою вартість неоднаковими темпами. У 2007 році в структурі потенційних фінансових ресурсів здійснення капіталізації сільського господарства регіону переважала питома вага власних джерел (35,4%). Даний показник завдяки стрімкому зростанню прибутковості підприємств у 2011 році досяг рівня 71,2%.

Таким чином, протягом останніх років у сільському господарстві спостерігається певна позитивна динаміка щодо росту прибутків, стабілізації рівня витрат і збільшення частки прибуткових підприємств, що створює передумови для прискорення капіталізації аграрного сектора саме за рахунок власних доходів сільськогосподарських товаровиробників.

Проте, значна частка підприємств не в змозі забезпечувати відтворення власного виробництва через його збитковість, а рівень рентабельності деяких навіть і прибуткових підприємств не можна назвати відтворювальним (рис. 1).

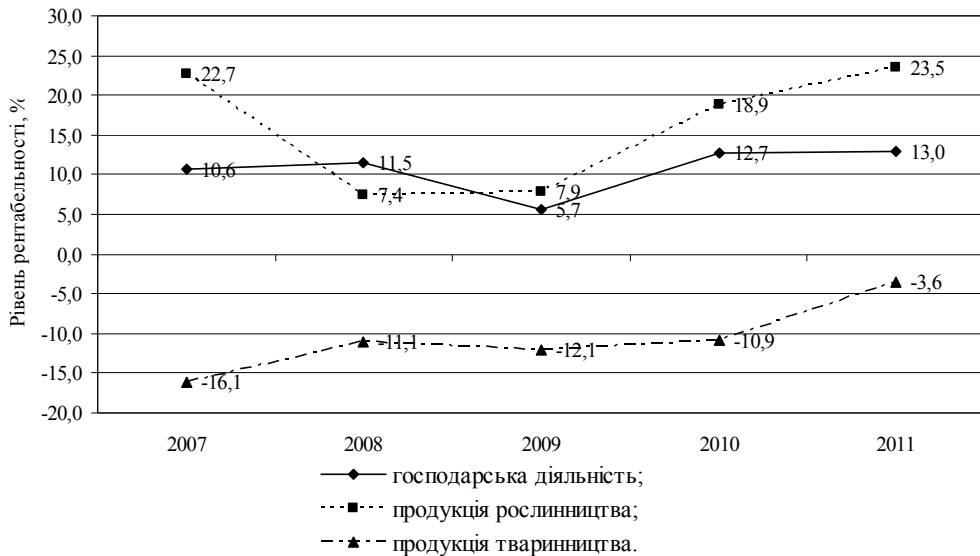

Рис. 1. Динаміка рентабельності господарської діяльності аграрних підприємств, %

Джерело: побудовано за даними Головного управління агропромислового розвитку обласної державної адміністрації Житомирської області.

Загалом, виробництво сільськогосподарської продукції протягом досліджуваного періоду було рентабельним, незважаючи на збитковість тваринницької галузі. В основному, збитковість виробництва тваринницької продукції в аграрних формуваннях пояснюється тим, що темпи росту собівартості одиниці продукції випереджають темпи зростання ціни її реалізації. Також скорочується поголів'я та знижується продуктивність худоби у зв'язку з незбалансованістю кормових раціонів і низькою якістю кормів тощо.

Обов'язковою умовою провадження господарської діяльності підприємств є нагромадження основного та оборотного капіталів. Вартість основного капіталу, яка представлена у вигляді авансованого капіталу в засоби праці, переноситься частинами на новостворений продукт у вигляді зносу протягом декількох виробничих циклів. Натомість, вартість оборотного капіталу, втілюючись у виробничих запасах, заробітній платі працівників, грошах, авансується підприємствами для здійснення кожного нового операційного циклу.

Рис. 2. Вартість основного та оборотного капіталу сільськогосподарських підприємств

Джерело: побудовано за даними Головного управління агропромислового розвитку обласної державної адміністрації Житомирської області.

Для встановлення нормативів співвідношення основних і оборотних засобів потрібно враховувати рівень наявності основних засобів на одиницю земельної площі, спеціалізацію, економічні та природно-кліматичні фактори. Необхідно звернути увагу на те, що необмежене збільшення оборотних засобів може призвести до замороження засобів у понаднормативних виробничих запасах. Нарощування ж запасів оборотних засобів призводить до зниження ефективності їх використання.

Таким чином, лише при повній і вчасній забезпеченості основних засобів оборотними здійснюється нормальна діяльність сільськогосподарського виробництва. Застосування нормування оборотних засобів в аграрних підприємствах допоможе визначити оптимальне співвідношення між основними і оборотними засобами.

Процеси капіталізації не можуть і не повинні обійти стороною відновлення матеріально-технічної бази сільського господарства. Для України доцільним є постачання задля аграрного сектора сільськогосподарської техніки високого рівня, що дасть змогу впровадити ресурсозберігаючі технології, забезпечити інноваційний розвиток галузі та конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції (рис. 3).

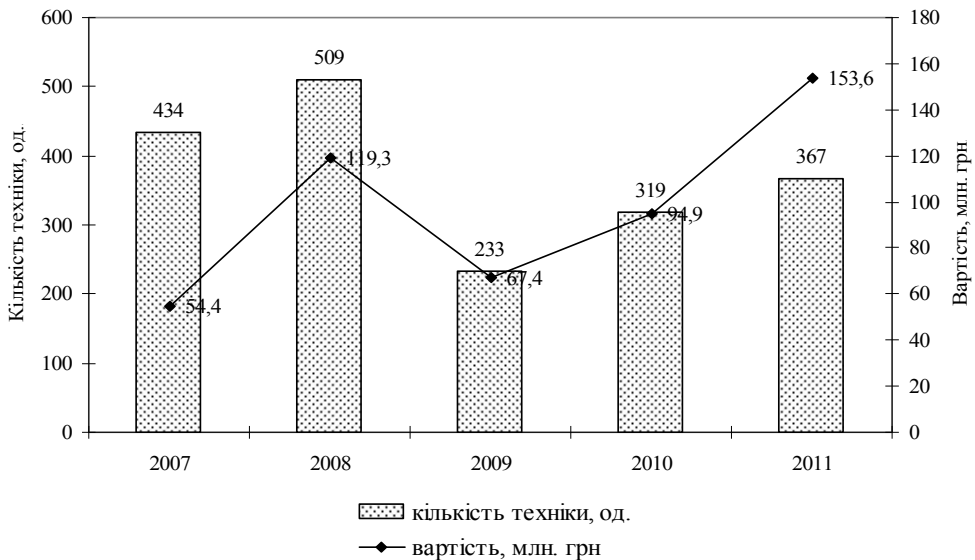

Рис. 3. Динаміка оновлення машинно-тракторного парку

Джерело: побудовано за даними Головного управління агропромислового розвитку обласної державної адміністрації Житомирської області.

Основною причиною гальмування інвестиційних процесів підприємств аграрної сфери є дефіцит інвестиційних ресурсів. Це обумовлено багатьма факторами: високими виробничими та економічними ризиками, високою вартістю позикових ресурсів, низькою рентабельністю аграрного виробництва, недосконалою податковою та страховою політикою держави, інертністю механізму державної підтримки, відсутністю ефективного менеджменту на підприємствах.

Протягом досліджуваного періоду спостерігається скорочення закупівель техніки в кількісних вимірниках. При цьому, за весь період співвідношення між окремими видами техніки було майже однаковим. Вкрай різкий спад закупівлі техніки в 2009 році є наслідком скорочення кредитних програм внаслідок світової фінансової кризи. Крім того, значну роль зіграв і вартісний фактор як прояв девальвації національної валюти, так як частина придбаної техніки була імпортною. З огляду на обсяги придбання техніки за останні роки поспіль та зважаючи на стрімке обмеження кредитних програм протягом 2009 року, можна стверджувати про неабияку залежність здійснення капітальних інвестицій аграрних підприємств від позичкового капіталу. При цьому, також слід звернути увагу на зниження прибутковості аграрних підприємств в 2009 році, яке було викликане рядом внутрішніх та зовнішніх факторів.

Важливим фактором оздоровлення та альтернативним шляхом капіталізації сільського господарства виступає лізинг. Тому застосування лізингу є одним з оптимальних варіантів технічної модернізації сільськогосподарського виробництва. Зважаючи, що інвестування є формою виявлення капіталізації, до пріоритетних треба віднести інвестиції, які б максимально сприяли налагодженню техніко-технологічного обміну, впровадженню ноу-хау й управлінського досвіду, розвитку виробничого співробітництва й кооперування, підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому й зарубіжних ринках.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Капітал як економічна категорія та основа функціонування підприємств, починаючи від їх створення і до подальшого розвитку, у процесі свого функціонування забезпечує інтереси власників, держави та персоналу. Тому, метою формування капіталу підприємств є придбання найбільш потрібних активів та оптимізація структури капіталу з урахуванням галузевих особливостей. Крім того, система формування капіталу повинна орієнтуватися на максимальну капіталізацію власних доходів та більш повне залучення капіталу зі зовнішніх джерел. При цьому, слід враховувати на складнощі із залученням позичкового капіталу.

Управління процесом капіталізації аграрних підприємств є однією з основних ланок системи фінансового менеджменту. Про актуальність даного управління свідчить активний розвиток його теоретичного базису та багатовекторні форми його практичного втілення. У результаті дослідження обґрунтовано, що формування капіталу сільськогосподарських підприємств відбувається за рахунок як зовнішніх, так і внутрішніх джерел.

Конкретизація шляхів здійснення капіталізації з метою забезпечення економічної стійкості аграрних підприємств становлять перспективу подальших досліджень.

Література

1. Андрійчук В.Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку; монографія / В.Г. Андрійчук. – Ніжин: ТОВ «Вид-во «Аспект-Поліграф», 2007. – 216 с.

2. Андрійчук В.Г. Капіталізація вітчизняного сільського господарства: суть, напрями, механізми і перші оцінки здійснення / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2005. – № 7. – С.69–74.

3. Брюховецька Н.Ю. Підходи до визначення капіталізації підприємств / Н.Ю. Брюховецька // Наук. пр. конф. ДонНТУ. Серія: економічна. – 2007. – Вип. 31–1. – С. 224 – 229.

4. Козоріз М.А. Роль і функції капіталізації в забезпеченні економічного розвитку суб'єктів господарювання / М.А. Козоріз // Регіональна економіка. – 2007. – № 2. – С. 42 – 48.

5. Капіталізація економіки України / за ред. В.М. Гейця, А.А. Гриценка. – К.: Ін-т екон. та прогнозув., 2007. – 220 с.

6. Маркс К. Капітал. Т.1. Кн.1: Процесс производства капитала. – М.: Гос. изд-во полит. лит-ры, 1951. – 838 с.

7. Побурко О.Я. Організація управління капіталізацією господарського комплексу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук; 08.06.04 / О.Я. Побурко. – Львів, 2001. – 15 с.

8. Турянський Ю.І. Державне регулювання господарських систем в умовах лібералізації та капіталізації економічного розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук; 08.06.04 / Ю.І. Турянський. – Львів, 2005. – 25 с.

9. Хорунжий М.Й. Капіталізація сільського господарства та сучасна державна аграрна політика України / М.Й. Хорунжий // Економіка АПК. – 2006. – №7. – С.64–67.

10. Хорунжий М.Й. Організаційно-економічні трансформації у сільсько-господарському виробництві в процесі його капіталізації / М.Й. Хорунжий // Економіка АПК. – 2005. – №10. – С. 51–57.
